

УДК 177.9

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.43.5>

КОНЦЕПТУАЛЬНА СХЕМА ЯК УМОВА ТОЛЕРАНТНОСТІ

Надія Козаченко

*Криворізький державний педагогічний університет,
кафедра філософії
пр. Гагаріна, 54, 50086, м. Кривий Ріг, Україна*

Толерантність – дуже поширений термін, який тлумачиться по-різному залежно від контексту його вживання. Нерідко цим терміном називають явища, які не відповідають умовам функціонування толерантності. Філософи і політологи визнають, що толерантність як явище є досить суперечливою і намагаються наблизитися до більш точного її визначення. Мета нашої розвідки прояснити деякі суттєві моменти, які зумовлюють функціонування толерантності, та експлікувати ситуації, які нерідко характеризуються як толерування, але в силу певних ознак роблять неможливим функціонування толерантності. У статті ми спираємося на той приблизний консенсус щодо розуміння толерантності, який має місце в соціально-політичній філософії, і робимо спробу більш детально розглянути умови функціонування толерантності. Ми виходимо з трьох базових характеристик толерантності, які використовує Р. Форст: заперечення, прийняття та відкидання, і деталізуємо їх. Таким чином ми отримуємо такі умови, при яких толерантність можлива як явище: різноманітність, суперечність, залученість, резонність, добровільність. Ми розглядаємо характеристики суб'єкта толерантності у поєднанні з умовами толерантності та аналізуємо ситуації, у яких ці характеристики не відповідають умовам толерантності. На основі цього ми аналізуємо низку випадків, коли умови толерантності порушуються, але відповідне ставлення до суспільних практик продовжує називатися толеруванням. На нашу думку до таких випадків відносяться: безмежна толерантність, ізольована толерантність, некомпетентна чи байдужа толерантність, вимушена толерантність та безпідставна толерантність. Толерантність потребує резонів, тобто має бути обґрунтована у тому сенсі, що суб'єкт, який толерує, має усвідомлювати, що толерована позиція відмінна, але рівноцінна, а відтак варта толерування. Ми приходимо до висновку, що важливим підґрунтям толерантності постають дві умови, які зазвичай явно не вказуються у відповідних дослідженнях: розрізнення іншого та хибного і наявність концептуальної схеми, в якій мають співіснувати відмінні суспільні практики.

Ключові слова: толерантність, толерування, суспільні практики, лібералізм, демократія, концептуальна схема, толерантність до хибі, інший.

Вступ. Толерантність вважається однією із загальновизнаних характеристик лібералізму і демократії. В Декларації принципів толерантності ЮНЕСКО записано: “Виховання толерантності має бути спрямоване на протидію впливам, які призводять до страху та відчуження щодо інших” [1, #4.3]. У даному пункті йдеться не лише про глобальні прояви толерантності, але й про конкретні її прояви на рівні міжособистісного спілкування та на рівні малих груп. Зважаючи на загальновживаність відповідного терміну, “феномен толерантності майже повсюдно визнається і критиками, і прихильниками як центральний у ліберальній традиції, як чеснота, тісно пов'язана з повагою до індивіда та моральної особистості. Проте значення цього терміну продовжує вислизати від нас” [6, с. 593]. Розмитість терміну “толерантність” спричиняє неоднозначність його вживання, коли відповідним терміном позначають явища, які не відповідають необхідним умовам функціонування толерантності: примус, нехтування, ізоляцію, індиферентність, нездатність до розрізнення,

марновірство тощо. Однією з причин неясності визначення цього терміну слід назвати те, що толерантність можна віднести до суспільних явищ, які дуже важко описувати, оскільки для цього потрібно задіювати неоднозначні й заангажовані терміни, а сфери їхнього застосування містять низки болючих та ціннісно навантажених проблем, артикуляція яких цілком може бути визнана “нетолерантною”. Відтак, спроби дослідження толерантності тяжіють до полюсів: з одного боку – це абстрактне дослідження, яке намагається уникнути неприємних практичних конотацій, але зазвичай схильне до нормативності, а з іншого боку – це кейс-аналіз актуальних ситуацій, що намагається наповнити дискурс толерантності фактичним матеріалом. Перший підхід породжує суперечності у спробах його застосування у реальних суспільних практиках, а емпіричність другого підходу дозволяє контекстуальності настільки поглинути толерантність, що унеможливило будь-які узагальнення.

Мета нашої розвідки спробувати прояснити деякі суттєві моменти, які зумовлюють функціонування толерантності, та експлікувати ситуації, які нерідко характеризуються як толерування, але в силу певних ознак роблять неможливим функціонування толерантності. Відтак, ми спробуємо якомога толерантніше описати умови толерантності, намагаючись уникнути значної прихильності тій чи іншій моральній чи політичній традиції, хоча, очевидно, що повне досягнення такої мети неможливе.

1. Якi умови необхідні для функціонування толерантності. Сучасні словники визначають толерантність як ставлення або готовність людини прийняти переконання або спосіб життя інших людей, не критикуючи їх, навіть якщо вони з ними не згодні¹; як здатність терпіти біль чи труднощі або як здатність до співчуття чи поблажливості до вірувань або практик, які відрізняються від власних або суперечать їм². Є багато контекстів, у яких ми говоримо про толерантність: батьки терплять певну поведінку своїх дітей, друг терпить слабкості іншого, монарх терпить інакомислення, церква терпить гомосексуалізм, держава терпить релігію меншини, суспільство толерує девіантну поведінку. Але прояви і мотиви толерування у всіх цих випадках будуть різними, тому, звертаючись до толерантності, необхідно брати до уваги відповідні контексти [2].

Визначення умов і меж толерантності стикаються з неоднозначними оцінками і потребують дуже акуратного обговорення. Толерантність по праву відноситься до суперечливих явищ, які передбачають мінімум дві наявні позиції, що мають власну аргументацію і нерідко торкаються надто значимих речей, щоб обговорюватися у нейтральному раціональному ключі. Особливості аналізу таких явищ у суспільному контексті прослідковував Джон Ролз. Він зазначає, що людям притаманна певна “психологія”, згідно якої можливі різні припущення щодо їхніх думок та інтересів і ці припущення враховуються поряд з іншими засновками у міркуваннях щодо наявної ситуації. Таким чином, варто визнати, що певні аргументи, які використовуються у міркуваннях про суспільні явища, в тому числі і щодо толерантності, можуть мати значною мірою інтуїтивний характер й, відтак, навряд чи претендуватимуть на дедуктивність, але, тим не менш, у таких міркуваннях “важливо уявляти собі ідеал, до якого треба прагнути” [7, с. 121].

Незважаючи на констатацію неоднозначності толерантності, у соціально-політичній філософії існує певний консенсус щодо розгляду толерантності як суспільного явища, що має місце у стосунках певних суб’єктів. С. Легард називає таке розуміння толерантності “стандартним аналізом”: “Толерантність – це якість, яку набуває суб’єкт (толєратор), якщо він не підтримує, не приймає певних переконань, практик або шаблонів поведінки іншого суб’єкта і при цьому має можливість (силу, владу чи компетенцію) зарадити, пригнітити

¹ Tolerance. Macmillan Dictionary. <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/tolerance>

² Tolerance. Merriam Webster Dictionary. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/tolerance>

чи іншим способом втрутитися у неприйнятне для нього явище, але уникає втручання” [5, с. 1065]. Вочевидь, толерантність не є самодостатнім явищем і потребує певних умов для свого виникнення. Р. Форст називає три основні умови, які на його думку можуть охарактеризувати ситуацію виникнення толерантності: заперечення, прийняття і відкидання [3, с. 416]. Для наших цілей запропоновані ним умови надто загальні, тому, спираючись на його ідею, ми спробуємо деталізувати умови функціонування толерантності.

Різноманітність. Для того щоб виникла необхідність у толерантності, потрібно, щоб існували відмінні суб’єкти, суспільні групи чи держави, які підтримують відмінні суспільні практики, переконання чи ідеї. Якщо уявити ідеальну державу, в якій всі думають і поведуться згідно деякого канону, в такій державі толерантність не буде потрібна.

Суперечність. Для функціонування толерантності потрібно, щоб вірування чи практики, які допускаються, вважалися небажаними й у певному сенсі неправильними або “поганими”. Якщо інші суспільні практики чи переконання не викликають ніякої реакції у певної соціальної групи чи суб’єкта, то така група чи суб’єкт не можуть бути названі толерантними, а скоріш, індивідуальними. Толерантність має місце там, де наявне заперечення, суперечність між “нормальними”, звичними, прийнятними суспільними практиками й іншими, відмінними від них, й такими, що вступають в конфлікт з ними таким чином, що породжують неприйняття.

Залученість. Толерантність не потрібна, коли умови співіснування допускають повну сепарацію суспільних груп чи суб’єктів, при якій вони можуть існувати так, щоб не мати спільних практик щодо суперечливих моментів. Необхідність у толерантності з’являється тоді, коли суспільні групи або суб’єкти змушені співіснувати у тому самому хроно-топі і повсякчас стикатися зі спірними суспільними практиками.

Резонність. Толерантність може існувати тоді, коли існує певна можливість прийняття суперечних суспільних практик, тобто, коли зазначені практики чи переконання вважаються неправильними, але не недопустимо неправильними. Можливість толерантності породжується певними позитивними причинами, які в цілому не усувають певну негативну оцінку толерованих об’єктів, але показують переваги толерування, які дають резон для толерантності. Немає сенсу толерувати те, від чого можна відмовитися або позбутися без втрат. І навпаки, є сенс толерувати те, на користь чого існують позитивні резони.

Добровільність. Про толерантність можна говорити лише там, де вона практикується добровільно, а не примусово, бо інакше це було б просто “стражданням” або “терпінням” певних речей, які людина відкидає, але проти яких вона безсила.

2. Коли суб’єкт толерантності не може бути толерантним. Відтак, якщо суб’єкт вважає або декларує себе толерантним, він має брати до уваги умови функціонування толерантності, оскільки за відсутності таких умов щось інше цілком може мімікрувати під толерантність. Разом з тим, сам суб’єкт толерантності має також відповідати певним умовам, невиконання яких може приводити до декларування толерантності, але відсутності її у реальних суспільних практиках.

Якщо ближче проаналізувати стандартне означення толерантності, людина може бути толерантною, якщо вона (1) має власні переконання; (2) вступає у взаємодію з носієм інших переконань; (3) вміє визначити у чому і якою мірою інші переконання відмінні від її власних; (4) має змогу вплинути на відмінні переконання; (5) має резони прийняти рішення не впливати на них.

Розглянемо запропоновані пункти детальніше і спробуємо визначити, які нюанси приховує відсутність тих чи інших ознак, що приводять до декларативної толерантності, але виключають реальне функціонування толерантності.

Безмежна толерантність. Толерантність може бути притаманна людині, яка є носієм стійкого світогляду, що містить цінності, ідеали, переконання, знання, способи міркування та аргументації, методи оцінки, порівняння та встановлення достовірності. Людина, яка не має впевненості у своїх переконаннях, буде “безмежно толерантною”, оскільки не буде вважати жодні інші переконання несумісними зі своїми. Дуже легко називати себе толерантною людиною, яка не має власної позиції або не цінує її, а відтак, здатна прийняти будь-яку іншу позицію як рівноцінну або й відмовитися від власної позиції на користь іншої. Наявність власних переконань викликає до життя толерантність і забезпечує її функціонування. Між власною позицією та позицією іншого лежить межа толерантності, яку визначає оцінка допустимості, аргументованості прийнятності, підтвердженні доцільності відмінних позицій як варіантів та визначає вибір відповідної суспільної практики, серед яких може бути й толерування, але може бути й відмова від власної позиції. Таким чином, толерантність передбачає обґрунтоване розмежування варіантів, в основі якого лежить не тільки прийняття позиції іншого як відмінного, але й здатність обґрунтовано підтримувати власну позицію.

Ізольована толерантність. Толерантність у будь-якому прояві – це суспільно зумовлене явище і вона виключає ізоляцію. Якщо особа не вступає у соціальну взаємодію з носіями інших позицій, у неї немає ніяких резонів толерувати їх. При цьому особа цілком може бути обізнана про наявність інших позицій і навіть заявляти, що толерує їх, але уникати будь-яких взаємодій. Ізольована толерантність не є толерантністю у повному сенсі, хоча і передбачає невтручання, але за рахунок ігнорування в силу відсутності взаємодії, вона скидається на безпечне спостереження здалеку. Брехня і дезінформація в соцмережі не толерується, від таких постів позбавляються, уникаючи їх та відписуючись від дописувачів. Але за умови невідвортної необхідності взаємодії з іншою позицією з’ясовується, що схильний до ізоляції суб’єкт не має навиків та налаштованості щодо такої взаємодії. Толерантність інтерактивна, а отже навмисна ізоляція інших суспільних практик не може вважатися толерантною. Толерантність передбачає певний виклик: якщо суб’єкт декларує себе толерантним, він має взаємодіяти з толерованим явищем.

Некомпетентна / байдужа толерантність. Толерантність ґрунтується на розрізненні, відтак, якщо особа не ідентифікує позицію як іншу, тобто відмінну від власної, вона не може бути толерантною щодо неї. Така ситуація може мати місце, коли особа не володіє засобами розрізнення, або не зацікавлена у такому розрізненні. Перший випадок – це некомпетентність, яка може бути наслідком неосвіченості, необізнаності чи не володіння методами встановлення відмінності. Яскравим прикладом може слугувати прикриття толерантністю заяв про “один народ” щодо різних націй, заяв “такі самі люди, як і ми” щодо представників різних культур, які по суті є наслідком некомпетентності заявників. Другий випадок має місце, коли толеровані суспільні практики не торкаються інтересів толератора, а отже не сприймаються як інші, відмінні від його власної позиції. Термін “толерантність” недоречний в обох випадках, оскільки друга сторона не вважається іншою, або принаймні, настільки іншою, щоб викликати толерування. Некомпетентна толерантність, коли інший сприймається як подібний, а не відмінний, приводить до поширення власних цінностей і способів міркувань на іншу позицію, що не завжди можливо.

Вимушена толерантність. Якщо особа не має компетенції, сили чи можливості вплинути на іншу позицію, вона не може вважатися толерантною. Так, не будуть толерантними стосунки, в яких одна сторона змушена терпіти, піддаватися, оскільки не володіє засобами впливу на ситуацію. Якщо людина немає засобів впливу на соціальний інститут, який пригнічує її, то може спостерігатися удавана толерантність, яка є вимушеною, коли

людина знаходить способи для виправдання несприятливих для неї суспільні практики. Це нагадує свого роду стокгольмський синдром. Примітно, що взаємодія меншості і більшості у демократичному суспільстві передбачає толерантність меншості, оскільки існують суспільні практики, завдяки яким меншість може впливати на рішення більшості, але толерує їх, визнаючи відмінними, але допустимими. З цього ж приводу Р. Форст зазначає, що неправильно вважати, що суб'єкт може бути толерантним лише тоді, коли він в змозі ефективно забороняти або втручатися в толеровані практики, оскільки меншість, яка не має такої влади, цілком може бути толерантною, дотримуючись думки, що якщо вона мала б таку владу, вона не використовувала б її для придушення інших партій [2].

Безпідставна толерантність. Незважаючи на те, що резони увійшли до останнього пункту характеристик суб'єкта толерантності, вони дуже важливі, оскільки ними не може бути страх покарання або смерті, примус, хибне свідчення, навіювання. Резони для толерантності можна охарактеризувати як позитивні, обґрунтовані, усвідомлені тощо, але по суті всі вони можуть бути зведені до одного – до визнання рівності у певному сенсі. Рівність як умова толерантності потребує додаткового прояснення, оскільки йдеться не про рівність умов, рівність перед законом чи біологічну рівність. Рівність, як передумова толерантності – це скоріше рівноцінність – рівність щодо цінності, згідно якої здійснюється порівняння: істина, благо, краса, користь, вигода, спасіння тощо. Толерантність потребує резонів, тобто має бути обґрунтована у тому сенсі, що суб'єкт, який толерує, має усвідомлювати, що толерована позиція відмінна, але рівноцінна, а відтак варта толерування. Так, інакші суспільні практики можуть бути рівноцінними у сенсі досягнення певної мети, підтримання певних цінностей, реалізації певних завдань, але тим не менш у деякому аспекті не влаштовувати особу, можливо з огляду на традиції, звички чи прийняті норми. Не існує толерантності без інтолерантності, адже у деяких випадках саме інтолерантність робить толерантність можливою [8, с. 440]. Таким чином, толерантність має межі, які визначаються наявністю причин для відмови, які є сильнішими, ніж причини для прийняття. Коли інші культурні практики загрожують витісненням звичних нам культурних практик, при тому, що вони однаково цінні чи однаково обґрунтовані, ми припиняємо толерувати їх. Ми не можемо заборонити людям поводитися як їм заманеться, помилятися і обманюватися. Але ми можемо зняти з себе відповідальність за їхні дії, відмовитися від особистого толерування. Частина обов'язків по встановленню межі толерантності тоді переноситься на закон. Таким чином, критерії толерантності залежать не від особливостей конкретного суб'єкта, а від особливостей організації стосунків між суб'єктами. Відтак, толерування – це раціональне рішення, яке базується на симетричних діалогічних відносинах [8, с. 441].

3. Концептуальна схема як умова для розрізнення. Неочевидною, але ключовою у розумінні толерантності постає здатність суб'єкта обґрунтовано розрізняти свою та відмінну від неї позицію, ідентифікувати відмінну позицію як іншу або помилкову. Фактично, суб'єкт має вміти відрізнити інше від хибного: інше може бути толероване, хибне – ні.

Р. Мерфі визначає толерантність як готовність визнати можливу обґрунтованість позицій, які на перший погляд здаються суперечливими, та як обережність суджень щодо цінності чи істинності індивідуальних чи групових переконань [6, с. 600]. Це не означає, що толеруванню підлягає все: толерувати можна інше, але не можна толерувати хибне. Толерантність передбачає вибір, обґрунтований резонами рівноцінності: ми не можемо толерувати хибу, оскільки не існує резонів, які показують її рівноцінність істині, так само ми не можемо толерувати помилку щодо правила, насилля щодо життя, примус щодо свободи. Але для того, щоб мати можливість визначити статус позиції, потрібно визначити, чи підпадає вона під ті самі цінності і критерії оцінки, які ми використовуємо згідно власної

позиції. Наприклад, позиції редактора, рецензента і автора наукового видання підпадають під такі спільні критерії, відтак редактор не має права толерувати помилки у рукописі, рівно як і рецензент просто не має права толерувати хибу в рецензованій статті, навіть мотивуючи це тим, що кожен має право на власну точку зору. Якщо існує розуміння істини, спільне для обох позицій, тоді позиція, яка суперечить істинній, вважається хибною і не підлягає толеруванню. Так само, якщо існує правило і критерії встановлення відповідності цьому правилу, то позиція, яка підпадає під це правило, але порушує його, буде помилковою, а не іншою.

Коли йдеться про різні точки зору і передбачається необхідність толерантності до різних підходів, йдеться про позиції, які можуть існувати в різних концептуальних схемах, а отже можуть тлумачити й використовувати цінності і критерії різними способами. Очевидно, що можна говорити про різні рівні таких схем: родинний лад, корпоративна етика компанії, наукова спільнота, європейська традиція, загальнолюдські цінності, глобальні проблеми людства. Якщо відмінні позиції належать до спільної концептуальної схеми, то перш ніж декларувати толерантність чи право на власну думку, варто визначити, чи не є якась з них хибною, помилковою або незаконною. Нерідко відмінні позиції здаються такими, що належать різним концептуальним схемам, та при більш детальному розгляді можна з'ясувати, що вони використовують однакові концепти, цінності і методи, але вербально маскують їх. Із наявності спільної концептуальної схеми не слідує, що в цій схемі існує метод встановлення однозначної хибності певної позиції, але в ній може існувати метод встановлення того, що позиція інша і рівноцінна, а отже – підлягає толеруванню.

Наявність спільної концептуальної схеми, в межах якої здійснюється розрізнення суспільних практик та їх оцінка, є передумовою для функціонування толерантності в цілому. Така концептуальна схема може включати спільні умови, цінності і критерії розрізнення, які виникають внаслідок того, що певні суспільні практики мають співіснувати. Критерії розрізнення можуть суттєво відрізнятися у суспільних практиках, але для того, щоб мали місце умови толерантності, має існувати хоча б мінімальний спільний знаменник, який дозволить адекватне здійснення оцінки. Щодо хибі таким спільним знаменником постає спільне розуміння істини, щодо помилки – прийнятне для обох сторін правило. Щодо визнання іншості й рівноцінності – наявність спільного розуміння цінності.

Найзагальніша концептуальна схема автоматично формується внаслідок залученості обох порівнюваних практик до взаємодії, але це не означає, що така автоматично створена підстава буде достатньою для функціонування толерантності. Так, коли ми говоримо про місіонерську діяльність священників серед представників іншої культури, “автоматично створена” концептуальна схема постає дуже абстрактною, зі спільного вона може включати лише поняття “життя”, “спілкування” чи “віри”, які потребують детального прояснення з обох сторін, оскільки навряд чи містимуть спільні підходи до розуміння істини чи блага. Якщо концептуальна сфера не буде розширена за рахунок прояснення цінностей, методів та критеріїв, які дадуть змогу аргументовано оцінювати та порівнювати позиції, толерантність не функціонуватиме: натомість відбудеться поглинання або конфлікт. Коли ми говоримо про тимчасово переміщених осіб, які були змушені шукати прихистку в інших країнах, їхня спільна концептуальна сфера буде більш деталізованою і включатиме в себе більше подібних цінностей і критеріїв порівняння. Йдеться про такі поняття як “людська гідність”, “безпека”, “забезпеченість” тощо.

Ю. Габермас називає толерантність політичною чеснотою ліберальних суспільств, але попереджає про те, що її не варто змішувати з чеснотою цивілізованих стосунків (про яку Ролз пише як про благородну схильність до розумних поступок щодо поглядів іншої

людини). Габермас зазначає, що готовності до співпраці та компромісу, чесного ставлення і розумного врахування інтересів може бути достатньо тільки тоді, коли партнери дискутують щодо питань, які можна обговорювати, спираючись на спільну мову моральних норм, спільних правил та процедур [4, с. 3]. Фактично, Габермас розділяє зіткнення позицій в рамках єдиної концептуальної схеми, коли можливий діалог, оскільки критерії оцінки, способи міркування, цінності і засоби надання свідчень є подібними; і зіткнення фундаментальних переконань, що послуговуються різними концептуальними схемами, світоглядами чи парадигмами, а отже для них практично відсутня спільна мова – тут необхідне створення спільної концептуальної схеми, в якій буде хоча б мінімальний спільний знаменник, який дасть змогу обґрунтувати рівноцінність, й лише після цього можна говорити про толерантність.

Висновки. У даній роботі ми розглянули умови толерантності і особливості суб'єкта толерантності, визначили, у яких випадках толерантність не функціонує. Ми прийшли до висновку, що одним з ключових моментів толерантності є вміння суб'єкта здійснювати обґрунтовану оцінку відмінної позиції як іншої чи хибної. Таким чином потлумачені умови толерантності приводять до необхідності розгляду ще однієї необхідної умови функціонування толерантності – наявності спільної концептуальної схеми, в рамках якої мають існувати методи і критерії для такого розрізнення.

Список використаної літератури

1. Declaration of Principles on Tolerance adopted by the General Conference of UNESCO at its twenty-eighth session in Paris, on 16 November 1995. URL = <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000151830>>
2. Forst R. Toleration. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Fall 2017 Edition. URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2017/entries/toleration/>>
3. Forst R. Toleration and its Paradoxes: A Tribute to John Horton. *Philosophia*. Vol. 45. 2017. pp. 415–424.
4. Habermas J. Intolerance and Discrimination. *International Journal of Constitutional Law*, Vol. 1, No. 1. 2003. pp. 2-12.
5. Lægaard S. Attitudinal analyses of toleration and respect and the problem of institutional applicability. *European Journal of Philosophy*. Vol. 23 (4). 2015. pp. 1064–1081.
6. Murphy A.R. Tolerance, Toleration, and the Liberal Tradition. *Polity*. Vol. 29, No. 4. 1997. pp. 593-623.
7. Rawls J. A Theory of Justice: Original Edition, Cambridge, MA and London, England: Harvard University Press, 2020.
8. Thomassen L. The Inclusion of the Other? Habermas and the Paradox of Tolerance. *Political Theory*. Vol. 34(4). 2006. pp. 439–462.

CONCEPTUAL SCHEME AS A CONDITION OF TOLERANCE

Nadiia Kozachenko

Kyryvi Rih State Pedagogical University,

Department of Philosophy

Gagarina Ave, 54, 50086, Kyryvi Rih, Ukraine

Tolerance is a widespread common term that can be interpreted in different ways depending on the context and the situation. It is noteworthy that this term is often used inappropriately referring to phenomena that do not meet the conditions for the functioning of tolerance. Philosophers and political scientists recognize tolerance as a phenomenon is quite controversial and try to get closer to its more precise definition. The goal of our investigation is to try to clarify some essential points that determine the functioning of tolerance, and to clarify situations that are often referred to tolerance, but which in fact contain some characteristics that prevent tolerance from functioning. In the article, we rely on an approximate consensus understanding of tolerance that exists in socio-political philosophy and makes an attempt to consider the conditions for the functioning of tolerance in more detail. We proceed from the three basic characteristics of tolerance suggested by R. Forst: objection, acceptance and rejection, and detail them. In this way, we get the next conditions under which tolerance is possible as a phenomenon: diversity, contradiction, involvement, reasonableness, and voluntariness. We consider the characteristics of the subject of tolerance in combination with the conditions of tolerance and analyze situations in which these characteristics do not correspond to the conditions of tolerance. Based on this, we analyze a set of cases when the conditions of tolerance are violated, but the corresponding attitude to social practices continues to be called tolerance. In our opinion, such cases include unlimited tolerance, isolated tolerance, incompetent or indifferent tolerance, forced tolerance, and unreasonable tolerance. Tolerance needs reasons, that is, it must be justified in the sense that the subject who tolerates must realize that the tolerated position is different, but equal, and therefore worth tolerating. We conclude that two conditions, which are usually not clearly indicated in relevant studies, are an important basis for tolerance: the distinction between the other and the false and the existence of a conceptual scheme in which different social practices should coexist.

Key words: tolerance, toleration, rationality, social practices, liberalism, democracy, conceptual scheme, tolerance for falsehood, other.